

**СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК**

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. IX св. 3—4

БЕОГРАД 1958

ОБЛИК ФУТУРА У ПРОШЛОСТИ

(прилог дискусији: да ли је футур само сложени глаголски облик)

О начину како ће се писати футур Правописна комисија је рекла своју реч. По ономе што је о томе облику речено у дискусији у којој су у „Језику“ и „Нашем језику“ учествовали неки чланови Правописне комисије може се претпоставити да се у усменим дискусијама на састанцима Комисије о томе исцрпно расправљало, али да није могао бити усвојен само један или само други начин писања овога облика. Остало је једино решење, и оно је у оваквој ситуацији најбоље, да се у јединственом правопису допусте оба начина, па нека свако по својој вољи изабере један или други, а време ће одлучити да ли ће у пракси један од два облика постати заједнички и који ће то облик бити. Тако ће пракса дати за право једном или другом мишљењу.

У образложењу Комисије говори се о дугој традицији коју имају оба начина писања и то је уствари основни разлог за двојно решење.

О дугој традицији говори и проф. Јонке у своме првом чланку о томе питању (Језик год. IV, 1955/6, св. 2, стр. 43—48). Ипак, он ту традицију ограничава на време од Вука до данас, наглашавајући да је „прије тога времена било писања [футура] на више начина... али за данашњи књижевни језик одлучно је оно што се формирало у недалекој прошлости, у новијем раздобљу, у вријеме научног проучавања језика и научног одређивања правописних норма“ (исто, стр. 45).

Ако се на српској страни с разлогом одбацује све оно што је било пре Вука, јер тек од њега почиње књижевност на народном језику, код Хрвата таква књижевност, са покрајинским обележјем, има врло дугу традицију, и зато је, мислим, корисно, ради

правилнијег схватања овога проблема, осврнути се на облик футура код писаца и из ранијег времена, када се хрватска књижевност развијала у појединим покрајинама на локалним говорима. Све те покрајинске књижевности имале су и некакве, било какве, правописе по којима се писало. Маретић је чак написао и „Историју хрватскога правописа латинскијем словима“, обухвативши деведесет и пет старих писаца.

Имамо и више студија о језику у делима тих старих хрватских писаца и у свакој од њих говори се и о правопису. У третирању тога проблема највише се расправља о азбуци и фонетско-етимолошком начину писања, али се захватају и други проблеми, међу њима и начин писања футура.

Истакнуто место међу испитивачима нашег језика у прошлости заузима Милан Решетар својом студијом „Приморски лекционари XV вијека“ (Рад ЈА 134 и 136). У тој студији Решетар се посебно задржао на питању међусобног положаја заменичких и глаголских енклитика, објашњавајући да је до промене места ових енклитика дошло најпре у футуру. Он ту дословно каже: „Будући пак да се је у футуру рано почело некако заборављати значење крњастога облика *ћу*, *ћеш*, итд., који је све више (у догађајима гдје међу инфинитивом и енклитиком није било друге ријечи по сриједи) пристајао уз инфинитив као прави наставак (подвукао Св. М.), тако се разумије и то, да је најприје у футуру замјеничка енклитика почела заостајати за глаголском...“ (Рад 136, стр. 190/1).

Поред примера са пуним инфинитивом *йохвалиићи ћу*, *йовраишићи ће* и сл. Решетар даје и примере са крњим инфинитивом (*живјетић ће*) а и примере сажетог футура (*оздравиће*). Ово последње није само обично „пресликавање изговора“ које проф. Јонке помиње у свом другом чланку о футуру (Језик год. V, 1956/7, св. 4, стр. 122), већ је то једна законита појава у развоју језика чије јављање Решетар констатује већ у једном споменику из XV века. А услови за то су постојали и њих је детаљно образложио проф. Вуковић у часопису „Језик“ (год. V, 1956/7, св. 5, стр. 134—141).

Решетар је, без сумње, указао на један проблем за чију би се анализу нашло доста материјала у делима наших писаца XV—XVIII века.

Општу слику тога проблема налазимо у поменутој Маретићевој „Историји хрватскога правописа“ у делу који носи наслов „Пријеглед консонантских комбинација“. На стр. 394 стоји да „*ih̃*“ долази у футуру: *гледаћу*, *хвалићеш* итд... Тај се футур пише с *h̃* и с *ih̃* у старој књижевности; оно се прво налази у 19 писаца, ово друго у 14, а једно и друго у 27 п... Само се по себи разумије, да се овамо не могу рачунати случајеви, када који писац има футур н. пр. *гледајићу*, *хвалијићеш* итд.“ (Ове је податке већ изнео проф. Стевановић у свом првом чланку о облику футура, в. Наш језик, нова серија, књ. VI, св. 7—10, стр. 213.).

Да је Маретић првобитно друкчије мислио него што то износи у својој Граматици (међу осталим, проф. Јонке се позива и на Маретићево мишљење, Језик IV, стр. 45), показује нам почетак горњег цитата, у коме Маретић за примере футура даје облике *гледаћу*, *хвалићеш*.

Али није то овде најважније. Одбацивши од 95 писаца, колико их је узео у обраду у својој књизи, оне који немају *h̃* (кајкавци), Маретић је закључио да од 60 писаца њих 19 пишу футур само са *h̃*, што би одговарало данашњем Вукову начину, а само 14 искључиво са *ih̃* (одвојено или састављено писање глагола и енклитике нема неког посебног значаја), тј. онако како се данас пише у западним нашим крајевима. 27 писаца се колебају између једног и другог начина писања (од којих шесторица ретко имају *ih̃*).

Међу оних 19 писаца који футур пишу само са *h̃* налазе се сви или готово сви босански фрањевци, разуме се, само они чија су дела штампана латиницом (а не би било смело претпоставити да је тако и код оних који су писали босанчицом¹).

За неку детаљнију анализу Маретићев материјал је оскудан — он је довољан само за један општи закључак.

Обрађујући језик једног од босанских фрањеваца које је Маретић обухватио својом Историјом, Ивана Анчића (XVII век)², указао сам на то да је код овога писца, који пише језиком свога краја, најчешћи сажети футур. Међутим, да би се добила јаснија

¹ Ђ. Ђорђевић не говори ништа о томе у својој раду о језику Дивковићеву у Гласу САН 52 и 53.

² Докторска дисертација.

слика о футуру код Анчића (а она ће, по свој прилици, вредети и за остале босанске фрањевце), потребно је извршити детаљнију анализу овог облика у његовим делима.

Иако га Маретић убраја у оне који футур пишу само са *ћ*, Анчић то није стопроцентно: у његовим делима нађен је један пример футура са *ић* (*даић ћу* Свитлост I 206)¹. Овај један пример несумњиво претставља изузетак, и то сасвим случајан. — За остале начине писања футура имамо бројне потврде — они показују како се Анчић колебао између више могућности.

Кад је глагол на првом месту, а енклитика на другом, далеко је најбројнији сажети облик, са редуцираним *ић* испред *ћ*; кад је енклитика на првом месту, пуни инфинитив је готово искључив.

Примера има врло много. У предговору и на првих 100 страна Врата I забележени су ови примери:

1. Са енклитиком иза глагола: нарашће стр. XV, држаћу XV, биће XVII, служиће XVII, видићемо 3, наситиће се 10, узвисиће 11, даћу 13, 76, 86, срдиче се 26, изпросиће 30, утишиће 30, послушаће 37, послаћу 38, пићу 43, изпросићете 45, примићете 46, извешће 47, изарнаће 63, помањаће 66, говорићу 70, видиће 74, желиће 74, примићу 78, бићете 83, узећу 87, вечераћу 89, умрићете 94, видићемо 96 итд.

2. Са енклитиком испред пуног инфинитива глагола: ће бити XV, 8, 17, ће слидити 1, ће се указати 8, ће указати се 8, ћу се славити 10, ће имати 22, ћеш ме послушати 30, ћу се повратити 30, ће се наградити 30, ће обиловати 30, ће чинити 37, ће погрђивати 37, ће погрдити 37, ће те зовнути 42, ће сипати 43, ће узети 43, ће се изпунити 46, ћемо изтомачити 56, ћеш рећи 65, ће одити 70, ће бити 73, ћете видети 85, ћеш бити 87 итд.

Врло ретко Анчић употребљава краћи облик инфинитива: ће имат, Врата I, XIII, нећу метат XV, ће бит XVI (2 пута), ће дат 11.

Супротно овоме, чести су облици футура са пуним инфинитивом када је глагол на првом месту, нарочито после 100-те стране: бити ће, Врата I 17, 73, 120, 135, викати ће 70, ћутити ће 73, давати ће 73, листи ће 73, валити ће 81, 111, улисти ћу 89 итд.

¹ Анчић је написао три дела у пет књига: Врата небеска I и II, Свитлост крстјанска I и II и Огледало мисничко. Прва књига првог дела има две пагинације: Врата I и Врата I².

Као одраз народног говора у Анчићевим делима се напредо налазе и два облика футура глагола на *-ћи*:

а) са пуним инфинитивом: *изаћи ће*, Врата I 42, *потући ћеш* 51, *рећи ће* 63, *прићи ће* 97, 137, *наћи ће* 162, *рећи ћеш* 176 итд.;

б) сажети облици: *одврће се* (= *одврћи ће се*), Врата I 8, *изаћу* 74, *помоће* 126, *моћеш* 131, *реће* 137, 179, *доће* 159, *наће* 164, *наћеш* 164 итд.

Из разних начина писања футура Маретић у „Историји“ издваја као примарно питање оно око којег се данас споре наши најистакнутији језички стручњаци: *ић* или *ћ*, односно несажети или сажети облик.

Из примера који су напред наведени видимо да Анчић врло ретко употребљава краћи инфинитив и то увек (изузев једног примера) у облику футура са глаголом на другом месту. Кад је глагол на првом месту, Анчић га пише на два начина: као прости облик, са редуцираним *ић* у *ћ*, и као сложени облик, са пуним инфинитивом — дакле, прости и сложени облик футура¹. То претставља извештан правописни систем код Анчића (а и код других хрватских покрајинских писаца), који не би смео бити ни данас потпуно запостављен. Међутим, проф. Јонке не узима никакo у обзир дела старих хрватских писаца, односно њихов начин писања футура.

Ако је други начин (пуни инфинитив + *ћу*) пракса одбацила, онај први је усвојен од свих на српској страни, а имао је доста присталица (и после Вукова времена) и на хрватској страни (на њих је проф. Стевановић указао у већ поменутом чланку, стр. 210).

С обзиром на то да Анчић употребљава дужи и краћи облик инфинитива, са преовлађивањем дужих облика², очекивали бисмо чешће у облицима футура краћи инфинитив. Али, као што видимо, овај је у свим случајевима са постпозитивним положајем енклитике (сем једног случајног изузетка) ушао у сажете облике.

Очигледно је да се Анчић колебао између два облика футура глагола на *-ић* (и на *-ћи*, али то за данашње питање није

¹ Мислим да нема неког посебног значаја што Анчић и у другом, сложеном облику пише енклитику заједно с глаголом, јер он обично тако чини са свим енклитикама — пише их заједно са претходном речи.

² У својој тези установио сам однос дужих и краћих облика 86:17 на првих 50 страна Врата I.

важно), сажетог и несажетог (са пуним инфинитивом), боље рећи простог и сложеног, и да му је онај први био обичнији. То колебање нарочито нам потврђује реченица: Улистићу к њему и вечераћу, Врата I 89¹. Карактеристичан је и пример: пићу, јисти и частити се, Врата I 43, у коме два инфинитива у значењу футура немају помоћног глагола, јер се овај већ налази у првом, потпуном, али сажетом облику футура. Овде би се пре могао очекивати пуни инфинитив *йййи ћу*, што би одговарало облику остала два глагола (јисти и частити се). Међутим, Анчић је употребио онај облик који је сматрао најприроднијим, и који је код њега најчешћи, дајући преко њега инфинитивима друга два глагола значење футура.

Св. Марковић

¹ Могло би се претпоставити да је група *сй* у глаголу *улистйи* навела Анчића да употреби пуни инфинитив. Али поред облика као што су: листи ће, Врата I 73, систи ћу 242, спасти ће 259 и сл. Анчић употребљава и облик футура са потпуно извршеном променом групе *сйћ*: *улишћу*, Свитлост I 69, сишће 18I, сусришће, Свитлост II 38, поред облика са редуцираним *йй*, али неуједначеном групом *сћ*: *улисћемо*, Врата I² 74, *спасће се*, Свитлост I 24, 206.